
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY
CULTURE AND CIVILIZATION

ARABULUCULUK MÜESSESİNİN DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEKİ İZLERİ

Traces of Mediation in the Stories of Dede Korkut

Meltem ÖKSÜZ*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
25.07.2022	04.10.2022	29.10.2022	Araştırma Makalesi
Atf/Citation: Öksüz, Meltem (2022) "Arabuluculuk Müessesesinin Dede Korkut Hikâyelerindeki İzleri", <i>Culture and Civilization</i> , 1 (3), 50-58.			

ÖZ

Diğer büyük destan ve anlatılar gibi *Dedem Korkut Kitabı* da çatışma ve bunların çözümleri üzerinden devam eden olayları içerir. Metinlerde karşılaşılan sorunlar genelde büyük anlatılardaki benzer seyirlere uygun biçimde ritüel yönü ağır basan ve iktidar düşüncesini ortaya çıkaran silahlı vuruşma (düello), fiziksel çatışmalar veya savaş ile çözülür. Bazı hikâyelerde ise entelektüel yönü ağır basan ve hukuk düşüncesini ortaya çıkaran uzlaşmaya dayalı çözüm yolları dikkati çeker. Bunlar, günümüz modern hukukunda önemli bir müessese olan "arabuluculuk"ta toplanmaktadır.

Bu makalede, *Dedem Korkut Kitabı*'nda alışlagelmiş ve üzerinde durulmuş çatışma yollarının ötesinde bir çözüm yolu olarak arabuluculuk müessesesinin niteliği ve uygulamaları ele alınacaktır. İncelemenin giriş bölümünde doğal ve kültürel ayırımından yola çıkılıp mit ve anlatılardaki çatışma ve uzlaşma kavramlarına dair bazı açıklamalar yapılacaktır. Ardından halk hukuku ve günümüz modern hukukunda arabuluculuk açıklanarak ilgili hikâyelerin incelenmesine geçilecektir. Öncelikle Dede Korkut'un "bilge" bir arabulucu olarak ardından da Salur Kazan'ın "otorite" konumuyla arabulucu rollerinin detayları örneklendirilecektir.

Böylece *Dedem Korkut Kitabı*'nda sadece ritüel ve iktidar mücadelesi biçiminde bir çatışmanın değil, toplumsal ve entelektüel düzen göstergesi olarak hukuk sisteminin de varlığı ve uzlaşma yöntemleri aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dedem Korkut kitabı, halk hukuku, arabuluculuk, hukuk, kültür.

ABSTRACT

Like other great epics and narratives, the Book of Dedem Korkut features the ongoing events through conflict and their solutions. While the problems encountered in the texts can be solved by armed conflict (duel), physical conflicts or war, which has a predominant ritual aspect and reveals the idea of power, in accordance with the general course in the grand narratives, in some stories, solutions with a predominant intellectual aspect and revealing the idea of law are employed. These solutions come together in "mediation", which is also an important institution in today's modern law.

In this article, the nature and practices of mediation as a different way of problem solving from the familiar ways of conflict in the Book of Dedem Korkut will be discussed. In the introduction part of the study, some explanations will be made about the concepts of conflict and reconciliation in myths and narratives, based on the natural and cultural distinction. Then, public law and mediation in today's modern law will be explained and the stories will be examined. First, Dede Korkut's role as a "wise" mediator and then Salur Kazan's "authority" role and mediator roles will be exemplified.

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/TÜRKİYE, meltemsimsek@kmu.edu.tr, ORCHID: 0000-0001-6774-5793

Thus, in the Book of Dede Korkut, besides the conflict in the form of ritual and power struggle, the existence of the legal system, which is an indicator of social and intellectual order, and the methods of reconciliation will be tried to be clarified.

Keywords: Book of Dede Korkut, folk law, mediation, law, culture.

Giriş

1. Çatışmanın Karşısında Arabuluculuk

İnsan, biyolojik açıdan doğanın bir parçası olsa da ondan değişik yöntem ve olaylarla ayırarak kendi kültür ve medeniyetini inşa etmiştir. Bu serüven mitler ve büyük anlatılardaki hayvan atalara yapılan vurgularla ortaya konur. Göktürklerin türeyiş efsanesinde (Sakaoğlu ve Duymaz: 197-199), Etrüsklerin Remus ve Romulus efsanesinde (Erhat 1996: 262) insan kendisini emziren kurttan kopma sürecini deneyimledikten sonra şehir ya da devlet gibi kültürün somut sembollerini inşa eder. Dede Korkut Basat'ı hayvanların yani doğanın tarafından insanın yani kültürün tarafına çekmeye çabalar (Ergin 1994: 206-207). Başka bir deyişle doğaya ancak biyolojik olarak bağlı bulunan insan ondan bilinç itibarıyla koparak iletişim, konuşma ve kendi bilincinin farkında olma yetilerini geliştirmiştir. İnsan Aristo'ya göre insanın kendisini doğadan ve yabanıl olandan ayırıcı önemli bir niteliği onun "siyasi hayvan" (zoon politikon) oluşudur. Doğanın içinden çıkıp kültürel alana geçen insan yalnız başına yaşayamaz; konuşarak iletişime geçer, iş birlikleri kurar ve böylece toplum içinde sosyalleşir (Aristoteles 1975: 9; Cevizci 2000: 1041). Dolayısıyla insanın kültürel yönüne özgü tecrübenin önemli bir kısmını, iletişime geçerek sorun çözme kabiliyetini kazanmak teşkil eder.

Edebiyat özelinde; tahkiyeli metinlere yön veren gerilim, çatışmayla doğup sorunlarla beslenir. Örneğin destanlar ülkenin yönetimi üzerinde hak iddia eden kardeşlerin hikâyeleriyle doludur. Bir kadının kiminle evleneceğinden, toprak elde etme ihtiyacına kadar farklı sorunlara dayalı savaşlar mitolojik ve destansı metinlerde görülür. Trajediler de benzer gerilimler üstünden şekillenir. Çatışma diğer metinlerde bile merkezde bulunur. Masallarda köprüden önce hangi hayvanın geçeceği sorunu okurun önüne serilir. Tarlanın sınırlarının yanlış çizilmesine veya bir toprak parçasında iki kişinin aynı anda hak iddia etmesine dair romanlar okuruz.

Söz konusu çatışmaların çoğunda kahraman kültürel alandan doğal alana yönelen "savaşçı yönü"yle ortaya çıkıp iktidarı ele geçirir ya da kaybeder. Bu nedenle Mircae Eliade, metinlerdeki savaş ya da düellonun hiçbir durumda rasyonalist güdülerle açıklanamayacağına dikkat çekerken husumetlerin çatışmayla çözümlenmesinin aslında arketip döngünün tekrarı olduğundan ritüel değeri taşıdığına dikkat çeker (Eliade 1994: 42). Bu irrasyonel ve içgüdüsel mücadelenin tabiata ait oluşunun öte yanında ise karşılıklı anlaşmaya dayalı, nispeten gelişmiş iletişim ve uzlaşma kültürü bulunur.

Diğer büyük destan ve anlatılar gibi *Dede Korkut Kitabı* da çatışma ve bunların çözümleri üzerinden devam eden olayları içerir. Kitapta bu sorunlar alışılmış biçimde kavga, mücadele ve silahlı çatışmayla çözülebilirken bazı noktalarda hukuk yoluyla sorunlara çare aranıp uzlaşma imkânlarının gündeme getirilmesi ilgi çeker. Söz konusu yollar, günümüz modern hukukuna kadar sürdürülmüş önemli bir müessese olan "arbuluculuk"ta toplanmaktadır.

2. Halk Hukuku, Kanunlar ve Arabuluculuk

İnsanlığın eski müesseselerinin başında hukuk ve kanunlar gelmektedir. Zira bu ikisi olmadan yaşamın tabiat kanunlarının seviyesinin üstünde sürdürülebilmesi imkânsızdır. Hukuk, sözlükte “toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü” (TDK 2005: 903) şeklinde tanımlanırken kanun ise “olayların gidişinde olağan dışına yer vermeyen, değişmezlik ve mecburiyet gösteren kural” (TDK 2005: 2140) ifadeleriyle, hukuka ait ana prensipler bütünü olarak açıklanır.

Hukukun yazılı kanunlarla kontrol altına alınmadığı dönemlerde toplumdaki düzen halk hukukuyla sağlanmıştır. Böylece yazılı hukuk kurallarından önce de insanların görevlerini, sorumluluklarını belirleyen toplumsal kurallar var olmuştur (Dursun 2011: 109). İlerleyen dönemlerde “Söz uçar, yazı kalır.” düsturundan hareketle çağın şartları gözetilerek modern kanunlar yürürlüğe girerken halk hukuku modern devlet ve hukuk sisteminden çıkmış olsa da halk hukuku özellikle kırsalda halk arasında devam etmiştir. Fakat yakın zamanlarda toplumsal ve adli faydalar sağlamak amacıyla “aracılık”, “arabuluculuk” gibi adlarla anılan bir uzlaşma müessesesi ortaya çıkmış ve böylece halk hukukunda yer alan uzlaşma yöntemlerinden modern hukuk düzeninde de yararlanılmaya başlanmıştır.

TBMM’de öncelikle toplumsal barışın sağlanması, sonraki adım olarak da mahkemelerin iş yükünün hafifletilmesi amacıyla arabuluculuğa ilişkin hazırlanan 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 22 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe girmiş, ilk resmî arabulucu ise 14 Kasım 2013’te sicile kaydolmuştur. Belirtildiği gibi aracılık ve arabuluculuk, yazılı yasalardan daha köklü olmasının yanında hayatın içinden bir hukuki çözümdür. Çocukları arasında yemek paylaştıran anne, eşi ve annesi arasındaki dertleri çözen bir adam, köylüler arasındaki tarla sorunlarını çözen muhtar en basitinden birer aracı ve arabulucudur. Aslına bakılırsa modern hukukta kabul görmüş tarifinde de aracılık ve arabuluculuğun görev sınırları yukarıdaki basit tariflere bazı açılardan benzemektedir:

“Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi” (Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 2012: Madde 2/b).

Arabuluculuğun diğer hukuk yollarından en önemli farkı, arasında çatışma ve husumet bulunan tarafların yakınlaşmasını iletişim yoluyla sağlayarak halk arasında bir “hukuki tutkal” işlevi gösterebilmesidir: *“Arabuluculuk, taraflar arasındaki iletişimi en fazla kuvvetlendiren, taraflar arasındaki bilgi akışını sağlayan ve böylelikle iletişimsizlikten kaynaklanan sorunların giderilmesini sağlayan bir yöntemdir”* (Özbek 2009: 238). Hukuk, sorunlara adalet merkezinde çözümler üretirken duygu, vicdan ve merhamet gibi toplumsal ilişkileri doğrudan etkileyecek kavramları yıpratmamalı, toplumsal ve bireysel maliyeti yüksek rehabilitasyon programlarına mahal vermemeli, kısacası hayatın akışını zedelememelidir. Arabuluculuk bu ideal durumun sağlanması yolundaki makul ve toplum tarafından benimsenmiş çözümlerden biridir. Tüm ideal faydalarının yanında unutulmamalıdır ki arabuluculuk ancak sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş bir toplumda uygulamaya konulabilmektedir. Bununla beraber arabulucunun taşıması gereken bazı vasıflar da vardır. Türk hukuk sisteminde arabulucular, Türk vatandaşı olma, mesleğinde beş

yıllık kıdeme sahip Hukuk Fakültesi mezunu olma, kasten işlenmiş bir suçtan mahkûm olmamış olma, arabuluculuğa ilişkin yetkilendirilmiş kurumlardan birinde eğitimini tamamlama ve Bakanlıkça yapılan sınavda (yazılı ve uygulamalı) başarılı olma gibi birtakım kriterlere sahip bulunma yollarıyla bu vasfı elde edebilmektedirler (Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 2012: Madde 20).

Arabuluculuğun kültürel ve edebî bağlamda tarihine göz atmak için yararlı bir başlangıç noktası *Divanü Lûgat-it-Türk*'tür. Eserde aracılık ve arabuluculuk sözcüğünü karşılayan şu kelime dikkati çeker: Mıyançılık. "*Mıyançılık: Mıyançılık, aracılık, barıştırmak için iki kişinin arasına girme. "Sen mıyançılık kıl" denir ki, "Sen bize aracılık et" demektir. Aslı sevap anlamına olan "mıyan"dır*" (Kaşgarlı Mahmud 2013: 179).

İlk yazılı kaynaklarda bir sözcük olarak kendisine yer bulduğu için belli bir yaygınlığı bulunduğu kabul edilebilecek arabuluculuk Dedem Korkut Kitabı'nda önemli iki figür tarafından yürütülür. Hikâyelerde "aracılık/arabuluculuk" yapan Dede Korkut ve Salur Kazan'dır. Dede Korkut bilge bir kişi olması sebebiyle arabuluculuk yaparken, Salur Kazan otoritesi ve gücüyle arabuluculuk misyonunu yürütmüştür.

3.Dede Korkut ve Salur Kazan'ın Aracılık Vasfı

Fikret Türkmen, Dedem Korkut Hikâyeleri'ndeki hukuksal yapıyı günümüz hukuk terimlerine denk gelen karşılıklarıyla beraber şöyle sıralamıştır: "*Hikâyelerdeki hukukî yapının temelinde; suç ve ceza (ceza hukuku), kabile teşkilatı, savaş kararı verme (Han buyruğunun önemi), ad verme, evlat edinme, arabuluculuk yapma (Dede Korkut sık sık arabulucu olur), iç asayişin sağlanması, vasiyet, af ilanı gibi günümüz modern hukukunda da yer alan geniş bir yelpaze görülmektedir* (Dursun 2011: 252). Türkmen'in de belirttiği gibi göçebe Oğuz toplumunda yazılı kanunlar bulunmadığı dönemlerde dahi toplumdaki asayiş, sözlü hukuk yoluyla işlev açısından bugünküne yakın bir karşılıkla sağlanmıştır.

Hikâyelerdeki kanun uygulayıcılar sırasıyla Dede Korkut, Bayındır Han, Salur Kazan ve diğer beylerdir (Dursun 2011: 114). Hikâyelerde aracılık görevi ise bilge kişiler ve kanun uygulayıcılar tarafından yürütülmektedir. Bu noktada Dede Korkut ve Salur Kazan öne çıkmaktadır. Mukaddimede de söylendiği gibi Dede Korkut, Oğuz'un en bilgili kişisidir, ne derse o olur. Korkut Ata, Oğuz halkının karşılaştığı güçlükleri çözer. Ne türlü bir iş olursa olsun Korkut Ata'ya danışmadan yapılmaz, o ne buyurursa onun sözü tutulup yerine getirilir (Ergin 1994: 73). Dede Korkut'un bu bilge kişi vasfı, kurmaca metnin dışına taşıp gündelik hayatı etkilemiştir. Hikâyelerde ve sağlığında nasıl pek çok derde derman olmuşsa, ölümünün ardından da olmaya devam etmiştir. Vefatından sonra herkesin onun kabrini ziyarete gelmesi bunun en somut delilidir (Alptekin 1998: 644).

Dede Korkut'un yanında Salur Kazan'ın da bazı hikâyelerde aracılık görevi yürüttüğü görülür. Dede Korkut ve Salur Kazan; kız isteme, haraç sözleşmesi düzenleme, bürokratik sorunlar, baba ile oğul arasındaki sorunlar, çocuk ile ebeveyn arasındaki anlaşmazlıklar ve kâfir ile onlardan zarar görmüş halkın anlaşması konularında arabuluculuk görevini yürütmüştür. Ayrıca siyasi anlaşmazlıkların çözümünde zaman zaman savaşmadan bir anlaşmaya varabilmek için arabuluculuk girişimlerinde buldukları da görülmektedir.

A. Dede Korkut'un Aracılık Vasfı

Hikâyelerde Dede Korkut, bilge kişi sıfatıyla aracılık görevini yürütmekte ve sorunlara akılcı çözümler bulmaya çalışmaktadır. Dede Korkut'un aracılık vasıfları şunlardır:

1.“Kız İstemek” İçin Aracı Olma

Dede Korkut’un ilk arabuluculuk rolü “Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek” hikâyesinde ortaya çıkar. Banu Çiçek, Bamsı Beyrek’e istenecektir. Fakat kızın ağabeyi Deli Karçar, lakabına uygun davranışlar sergileyen, uzlaşılması zor biridir. Ayrıca “*kız kardaşını dileyeni öldür*”mektedir. Oğuz beyleri toplanırlar ve bu zorlu kız isteme töreninde Dede Korkut’u sözü dinlenir ve ulu bir kimse olduğu için aracı olarak seçerler (Ergin 1994: 125).

Deli Karçar, bir arabulucuyla uzlaşacak karakterde olmadığından ilk önce Dede Korkut’u atıyla kovalar. Hatta kılıcını Dede Korkut’a doğrultur, fakat bu esnada eli taş kesilir. Böylece o da uzlaşmaya mecbur kalır. Deli Karçar, uzlaşmayı kabul ettikten sonra Banu Çiçek için kendi türlerinden bin dişi görmemiş erkek deve, aygır, koç, bin kuyruksuz, kulaksız köpek, bin pire gibi bulunması neredeyse imkânsız birçok kalın (başlık parası) ister. Sonunda Dede Korkut istenenlerin hepsini bulur ve Deli Karçar kız kardeşini vermeye razı olur. Böylece Deli Karçar’ın mizacından kaynaklanan yabani davranışlar, Dede Korkut’un arabuluculuk vasfıyla nispeten eğitilerek ortadan kalkmış ve çatışma potansiyeli taşıyan bir sorun, verilen birçok mücadele sonucunda evlilik gibi “mutlu son”la neticelenebilmiştir.

2.“Haraç Sözleşmesi” Yapmak İçin Aracı Seçilme

“Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye”de arabuluculuk farklı bir tarafla ortaya çıkar. Aslen bir perinin oğlu olan Tepegöz’e Basat’ın babası Aruz sahip çıkmıştır. Ancak Tepegöz Oğuz içinde barınmamış, küçük çocukların kimisinin burnunu kimisinin kulağını yemiştir. Bunun üzerine Aruz ona bazı cezalar verir. Ev içindeki hukuk şu süreç ve cezalarla işler: “*Dögdi, sögdi, yasak eyledi, eslemedi. Ahir ivinden kovdı*” (Ergin 1994: 208). Bütün yaptırımlara rağmen Tepegöz’ün davranışlarında toplumsal kurallara uygun bir değişim görülmediğinden evden kovulmasına karar verilmiştir.

Tepegöz, Oğuz’dan ayrılır ve yüce bir dağa, yaban hayatın içine yerleşir. Yol keser, insan kaçırır, büyük harami olur. Peri annesinin parmağına geçirdiği yüzük nedeniyle ona ok batmaz, kılıç işlemez başka bir deyişle fiziksel mücadelede her türden silah işlevsizdir. Bu sebeple kimse onunla başa çıkamaz, Tepegöz karşısına çıkan herkesi öldürmektedir. Oğuzlar, Tepegöz yüzünden hayli perişan olduklarından ve onun yenilmezliğine kanaat getirdiklerinden keyfi davranışlarını engellemek için Tepegöz’le bir haraç anlaşmasına varmaya karar verirler. Anlaşma sırasında Oğuzların temsilcisi bilge kişileri Dede Korkut olur. Korkut Ata’dan Tepegöz’le bir sözleşme yapması, metindeki ifadeyle “*kesim kesmesi*” (Ergin 1994: 209) istenir. Dede Korkut, anlaşma sonunda yemeğini pişirmesi için iki adam göndermeyi ve yemesi için günde iki insan ile beş yüz koyun vermeyi kabul eder.

Hikâyede Tepegöz’ün iletişime geçebileceği tek kişi olarak belirginleşen Dede Korkut, derin toplumsal yaralara ve asayiş eksikliğine neden olabilecek bir sorunu şartlar itibarıyla daha makul görünen tavizler vererek çözüme kavuşturmak için aracı olmuştur.

3.“Bürokratik” Sorunlarda Çözüm Üretme

“Begil Oğlu Emren’in Hikâyesi”nde Dede Korkut’un danışmanlıkla arabuluculuk arasında bir konumda durup sorun çözdüğü görülür. Hikâyede Bayındır Han otağını kurdurmuş, İç-Oğuz ve Dış-Oğuz beyleriyle oturmaktadır. Bu sırada Dokuz eyaletli Gürcistan’ın haracı gelir. Her yıl altın olarak gelen haraç yerine bu sene bir at, bir kılıç ve bir ağaç güz gönderilmiştir. Bayındır Han’ın bu duruma canı çok sıkılır. Bu nedenle ortada ciddi bir çatışma riski bulunmaktadır. Dede Korkut önce çalıp söyleyerek hanı neşelendirmeye

çalışır ve ona can sıkıntısının sebebini sorar. Han da haracın altın olarak gelmediğini, eğer altın olarak gelmiş olsaydı altınları yiğitlere dağıtabileceğini ve bu durumda onların gönüllerinin hoş olacağını söyler. Sonrasında bunların kimin gönlünü hoş edebileceğini Korkut Ata'ya sorar. Dede Korkut da bunları bir yiğide vermeyi ve bu yiğidin bu araçlarla Oğuz yurduna gözcü olmasını teklif eder. Bunun üzerine Bayındır Han, Begil adlı yiğidi bunun için uygun görür. Begil, Gence'ye yani Gürcistan sınırına yerleşir ve gözcülük yapar (Ergin 1994: 216). Böylece Dede Korkut, haracın nasıl dağıtılacağını çözemeyen Bayındır Han'ı farklı bir tercihe yönelterek ortadaki bürokratik sorunu çözmede aracı olmuştur.

4.“Ad Koymak” İçin Aracı Olma

Hikâyelerde bir çocuk ancak bir hüner gösterdikten, kan döktükten sonra ad alabilmektedir. Çocuk, ad aldıktan sonra toplumda bir statü kazanmaktadır. Ad koyma işi boylarda Dede Korkut tarafından yapılmaktadır. Günümüzde bu gelenek Anadolu'da hâlâ geçerliliğini korumakta; çocuğa adının söylenmesi ritüeli saygın bir aile büyüğü tarafından gerçekleştirilmektedir (Dursun 2011: 116). Çocuğun belli bir yaşa gelmesi ve bir hüner gösterip ad alamaması kendisinin ve ailesinin toplumdaki saygınlığı açısından bir sorun arz etmektedir. Bu sorunun çözümü için kendisine başvuru Dede Korkut, yeni doğmuş fertler ile cemiyet arasında aracılık vazifesi görüp onların toplum tarafından kabulünü sağlamıştır.

“Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi”nde çocuğu olmayan Dirse Han'ın, yaptığı hayırlar ve ağzı dualı bir kimsenin duası sonucunda bir oğlu dünyaya gelir. Lakin bir yiğitlik gösterene kadar çocuğa isim verilmez. Oğlan bir gün arkadaşlarıyla oynamaktayken dışarı salınmış bir boğanın saldırısına uğrar ve bir darbeyle onu öldürüp başını keser. Ardından Oğuz beyleri toplanırlar ve hem çocuğa ad koyması hem de babasından çocuk için beylik istemesi için Dede Korkut'u çağırırlar. Dede Korkut çağrıya uyup gelir ve oğlanı alıp babasına götürür. Dede Korkut bir soylama yaparak çocuğa “Boğaç” adını koyar. Dirse Han, Dede Korkut'un talebi üzerine çocuğa beylik ve taht verir, oğlan tahta çıkar (Ergin 1994: 83). Böylece Boğaç'ın topluma kabul sorunu aşılmıştır.

“Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi” adlı hikâyede ad koyma aracılığı toplumdan kopmuş bir ferдин haramiliğini engelleyip onun geri kazandırılmasını sağlamaktadır. Hikâyede Oğuz üzerine yapılan bir baskın sonucu Oğuz halkı göçmüş, bu sırada Aruz Koca'nın oğlu düşüp kaybolmuştur. Bir aslan kayıp çocuğu alıp beslemiş, daha sonra beyler aslanı kovalayıp bu oğlanı kurtarmışlardır. Beylerin sevinerek yiyip içmelerine rağmen oğlan yerinde durmaz ve devamlı aslan yatağına gider. Bunun üzerine Dede Korkut, tekrar sahne alır ve kendisini vahşi hayatın bir parçası gibi gören genci şu sözlerle kendi varoluşu hakkında sorgulatar: “*Oğlanum sen insanın, hayvan-ile müsahib olmagıl, gel yahşı at bin, yahşı yigitler-ile eş yort*” (Ergin 1994: 207). Dede Korkut bu bilinçlendirme çabasından sonra da vahşi hayatın bir parçası olan çocuğa kardeşini hatırlatıp ona Oğuz toplumundan bir isim takar: “*Ulu kardaşun adı Kıyan Selçükdür, senün adun Basat olsun, adını men virdüm yaşunı Allah virdün*” (Ergin 1994: 207). Böylece ortadaki kimlik ve benlik sorunu, aracı kişi yardımıyla çatışmaya ve yaptırımlara mahal verilmeden çözümlenerek yabancı dünyadaki birey kültürel düzenin içine dâhil edilmiştir.

B. Salur Kazan'ın Aracılık Vasfı

Bayındır Han'ın damadı olan Ulaş oğlu Salur Kazan, aynı zamanda onun beylerbeyidir ve bütün İç-Oğuz ve Taş-Oğuz (Dış-Oğuz) beyleri kendisine bağlıdır. Kazan

Han, Bayındır Han'ın buyruğunda olmasına karşın aktif olarak daha ön plandadır (Duyamaz 1997: 13). Birlikte yapılan savaşları o idare eder, savaşlarda en önde bulunur. Diğer Oğuz beyleri Salur Kazan'dan sonra gelmekte ve ona bağlı hareket etmektedir. Bu beylerin bir kısmı hikâyelerin esas kahramanı durumunda olup ötekiler olaylara farklı derecelerde karışan ve divanlarda/toplantılarda adları geçen şahıslardır. Salur Kazan'ın aracılık vasfı, yönetici olmasından kaynaklı otoritesinden gelmektedir. Salur Kazan'ın hikâyelere yansıyan aracılık vasıfları şunlardır:

1.“Baba ve Oğul” Arasında Aracı Olma

“Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye”de Tepegöz'ün haramiliği sebebiyle kimse onunla başa çıkamamaktadır. Kapak Han'ın karısı, Tepegöz'e yemek olarak oğlunun yerine başka bir tutsak vermesi için Basat'a yalvarır. Bu annenin feryadına üzülen Basat, Tepegöz'ün yaptıklarına son vermeye, onun karşısına çıkmaya karar verir. Tepegöz karşısına çıkan herkesi öldürdüğü için, Basat'ın babası ve annesi oğullarının başına bir felaket gelmesinden endişe duyarlar. Bunun üzerine Kazan Bey, baba ile oğul arasına girerek oluşabilecek bir sorunu daha başından çözmek ister. Ancak onun çabaları da sonuç vermez ve Basat, Tepegöz'ü öldürmek için onun yerleştiği Salahana kayasına gider (Ergin 1994: 211). Burada Kazan Bey'in sonu ölüme varabilecek bir sorunu çözmek için -sonunda başarılı olamasa da- baba ile oğul arasında aracı olmaya çalıştığını görüyoruz.

2.“Ebeveyn ile Çocuk” Arasında Aracı Olma

Egrek, çıktığı bir akında esir düşer ve ailesinden ayrı kalır. Ağabeyinin yıllardır esir olduğunu öğrenen Segrek, onu kurtarmak için Alınca Kalesi'ne gitmeye karar verir. Annesi babası engel olmaya çalışırlar fakat başaramazlar. Bunun üzerine Kazan Bey devreye girer ve Segrek'in anne babasına oğullarına hemen bir düğün yapmalarını tavsiye eder. Fakat Segrek gerdeğe girince kızın bütün ısrarlarına rağmen murada ermeyi reddeder ve ağabeyini kurtarmak için yola çıkar (Ergin 1994: 228). Segrek öç almaktan vazgeçmese dahi Salur Kazan'ı anne, baba ve çocuk arasında bir arabulucu konumunda görüyoruz.

3. “Öç Almak” Maksadıyla Aracı Seçilme

Salur Kazan yılda bir kez evini yağmalatır. Yine böyle bir yağma günüdür. Fakat bu seferki yağmaya sadece İç-Oğuz beyleri katılırlar. Bunun üzerine Taş-Oğuz Beyleri, Kazan ile ilgiyi keserler. Kazan bu küslüğü bir oyunla öğrenir. Bunun üzerine Taş-Oğuz Beylerinden Aruz Koca, Beyrek'e mektup göndererek kendilerini Kazan'la barıştırmasını ister. Ancak gerçek maksadı Beyrek'i de kendi taraflarına çekmektir. Beyrek bunu reddedince ona zarar verirler. Beyrek'i ölüm hâlinde iken evine getirirler. Beyrek son dakikalarını yaşarken kırk yiğidini Kazan'a göndererek ondan kanını Aruz'a bırakmamasını ister. Kazan durumu öğrenince büyük bir yas tutar ve yedi gün divana çıkmaz. Sonunda kardeşi Kara Göne ile Kılbaş odasına giderek Kazan'a Beyrek'in öcünü almasını söylerler. Kazan ve beyleri hazırlık yapıp Taş-Oğuz'a yürürler (Ergin 1994: 249).

Bu hikâyede iki arabuluculuk örneği karşımıza çıkmaktadır. Birincisinde Taş-Oğuz'un isteğiyle Beyrek, İç-Oğuz ve Taş-Oğuz beylerini barıştırmak üzere arabulucu olarak seçilir. Beyrek'in arabuluculuk yapması ve bu görevi yerine getirmesi sırasında katledilmesi, ritüel-mitolojik kurban motifi ile problemin çözümünü sağlamış olur (Bayat 2015: 127). İkinci durum ise ölüm döşeğinde olan Beyrek'in Taş-Oğuz'dan öcünü almak üzere aracı kişi olarak Salur Kazan'ı seçmesidir.

Sonuç

Dedem Korkut Kitabı'nda, bir hukuk terimi olarak arabuluculuk ve uzlaşma yöntemleri farklı örneklerle yer almıştır. Kız istemekten savaşı engelleme uğraşına, asayişin sağlamaktan ad koymaya kadar değişen alanlarda başvuru arabuluculuk ve uzlaşma çabaları her zaman olumlu sonuçlar vermese de Oğuz boylarının gelişmiş bir uzlaşma kültürüne sahip olduklarını göstermektedir. Hikâyelerde arabuluculuğun ve uzlaşmanın ortaya çıkmasında bu işin doğasına uygun olarak saygın ve otorite sahibi figürler seçilmiş ve onların yönlendirmesiyle hareket edilmiştir.

Sıralanan örnekler ışığında denebilir ki bugünkü arabuluculuk müessesesi sorunlu her iki tarafın da uzlaşma başvurusuyla gerçekleşirken, Dedem Korkut Kitabı'nda arabulucunun çağırılması Oğuz beylerinin sonraki dönemlerde divan olarak adlandırılan kurultayın kararı ışığında yahut sorunlu taraflardan sadece birinin istemiyle de gerçekleşebilmiştir. Dede Korkut bilge bir kişi olması sebebiyle arabuluculuk yaparken, Salur Kazan otoritesi ve gücüyle arabuluculuk misyonunu üstlenmiştir. Günümüzdeki arabulucular ise "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu"nda belirtilen belli standart kriterlere sahip olarak bu vasfı elde edebilmişlerdir. Arabulucuların mükâfatlandırılması durumuna bakıldığında ise Dede Korkut yaptığı işten dolayı halk nezdinde bir saygınlık kazanırken, Salur Kazan ise otoritesini güçlendirmiş ve güvenilen bir yönetici konumunu pekiştirmiştir.

Dedem Korkut Kitabı'ndaki arabuluculuk örneklerinin kanıtladığı önemli bir nokta da hikâyelerde Oğuz toplumunun sadece savaş ve güçle sorun çözmeye değil hukuki imkânları ve uzlaşmaları da dikkate alan bir yapıya sahip olduklarının açıkça görülmesidir.

Kaynaklar

Alptekin, Ali Berat (1998) "Kazakistan Kaynaklarına Göre Dede Korkut'un Doğumu", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6, s. 639-645.

Aristoteles (1975) *Politika*, (Çev. Mete Tuncay), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bayat, Fuzuli (2015) *Türk Mitolojik Sistemi I*, Ankara: Ötüken Neşriyat.

Cevizci, Ahmet (2000) *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Dursun, Aysun (2011) "Dede Korkut Hikâyelerinde Halk Hukuku", *Turkish Studies*, 6/4, 107-122.

Duymaz, Ali (1997) *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Eliade, Mircea (1994) *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev. Ümit Altuğ), Ankara: İmge Kitabevi.

Erhat, Azra (1996) *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ergin, Muharrem (1994) *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (2012), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2021).

Kaşgarlı Mahmud (2013) *Divanü Lûgat-it-Türk* (Çev. Besim Atalay), C.3, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbek, Mustafa Serdar (2009) *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 2. basım, Ankara: Yetkin Yayınları.

Sakaoğlu, Saim; Duymaz, Ali (2017) *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TDK Türkçe Sözlük (2005) Ankara, Yetkin Yayınları.

Türkmen, Fikret (2011) “Dede Korkut’ta Halk Hukuku Unsurları”, *Bilig*, 58, 245-256.